

Д. В. СКАКУНОВА,

магістр, науковий співробітник науково-експозиційного відділу Комунального закладу культури «Миколаївський обласний художній музей ім. В. Верещагіна», м. Миколаїв

СТАНОВЛЕННЯ РЕСТАВРАЦІЙНОЇ НАУКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ (НА ПРАКТИЦІ ДІЯЛЬНОСТІ МОХМ ІМ. В. В. ВЕРЕЩАГІНА)

Історія реставраційної діяльності налічує багато віків і бере свій початок у Давній Греції. Необхідність відновлювати та зберігати культурне надбання з'явилася з усвідомленням його цінності як в культурному так і у матеріальному відношеннях. У XVI столітті виникає велика кількість приватних зібрань, тому до творів мистецтва з'являється ставлення як до матеріальних цінностей. Так, у Голландії живопис міг бути грошовою одиницею, а отже, стан полотна впливав на його цінність.

На початку XIX століття реставраційна справа перестає бути ремеслом, що тільки поновлює пам'ятки мистецтва. Вона розвивається у справжню складну науку, яка у першу чергу вивчає матеріали та усі процеси старіння. Раніше реставраторів готували у музейних майстернях, куди вони могли приходити переймати досвід у спеціалістів. Проте таким чином ними засвоювалися суто технічні навички. Професійний підхід до справи потребував появи кваліфікованих спеціалістів, які не тільки знають про усі процеси старіння, а й розуміють природу їх появи, знають як їх зупинити, мають ґрунтовні знання з хімії, біології, фізики. Таким чином, реставрація розуміє під собою комплекс учбових дисциплін.

На сьогодні основним пріоритетом вважають автентичність пам'ятки, що вимагає зменшення ступеню реставраційного втручання, вибору найменш шкідливих реставраційних методик і матеріалів.

Саме поява терміну «наукова реставрація» була поштовхом до кардинальних змін у методах реставраційної науки, які потребували вже певної професійної підготовки фахівців, набуття теоретичних знань і досвіду, і, звичайно ж, навчальних закладів, які б їх надавали.

Однією з перших вищих шкіл, що почала готувати реставраторів станкового і монументального живопису, стала Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури у Києві. Перше в Україні реставраційне відділення відкрилося при академії у 1969 році. Свого часу викладачами кафедри були реставратори П. Войтко, І. Демидчук-Демчук, С.

Глушук, О. Петухов; спеціальні науково-природничі дисципліни читали О. Білецька та В. Український[4].

У Петербурзькій Академії художеств (нині – Санкт-Петербурзький Державний академічний інститут живопису, скульптури і архітектури ім. І.Ю. Рєпіна) відділення реставрації рішенням В. Орешнікова та А. Мильникова відкрилося у 1971 році [5].

На теренах України професійну підготовку реставраторам надають декілька художніх вищих навчальних закладів: Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури у Києві, Державна академія дизайну та мистецтв у Харкові, Львівська академія мистецтв та Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка[1, стор. 7].

В тому числі, Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв з 2004 по 2009 роки підготувала 5 випусків реставраторів станкового і монументального живопису (рівень – бакалавр). Студенти-реставратори навчалися фаховим дисциплінам у відомих митців та науковців: Д.Л. Болякова, О.К. Приходька, Ю.А. Макушина, Ю.К. Корнюкова, Н.В. Сапак, Н.О. Кухар-Онишко. На щастя, окрім теоретичної бази студенти мали можливість практикуватися у стінах Миколаївського обласного художнього музею ім. В.В. Верещагіна, працюючи під наглядом викладачів з шедеврами музейної збірки. Серед них «Орли. Забутий солдат» В.В. Верещагіна, «Пушкін на березі Чорного моря» І.К. Айвазовського, «Христос і багатий юнак» Ф.П. Чумакова. Реставратору Д.Л. Болякову та професору реставрації М.Ф. Титову допомагали студенти Т. Такіров, О. Віштаченко, Т. Шмаленко, Т. Таланова, М. Боляков, С. Дон та інші. Така співпраця була плідною і вкрай важливою як для студентів, так і для музею. Вона не просто носила навчальний характер – в результаті найкращі полотна музейної збірки здобули нові обличчя і повернулися до основної експозиції оновленими. Усі перелічені реставрації відбувалися у межах програми «Відродження шедеврів», що діє у музеї з 2001 року за підтримки Миколаївського глиноземного заводу.

У подібному ключі музей співпрацює з Національною академією образотворчого мистецтва та архітектури. Студенти академії мають змогу доторкнутися до старовинних полотен та «залікувати» їхні «рани» під керівництвом таких діячів культури та науки як М. Титов, Т. Тимченко, Ю. Коренюк, М. Балакіна, В. Вольневич, А. Остапчук, В. Люш. Серед відреставрованих творів «Портрет Миколи І» невідомого художника, «Біля причалу» О.П. Боголюбова, «Жінка на червоній подушці», «Фехтувальник» Д.К. Крайнева, тощо.

Висококваліфікований підхід до консерваційних та реставраційних заходів, до дослідження та атрибуції творів не просто повертає їх до життя, а й вносить уточнення або кардинальні зміни в історії побутування експонатів. Так, деякі реставрації завершилися справжніми відкриттями: полотно В.Г. Перова «Мисливці на привалі» зайняло почесне місце в експозиції як авторський повтор митця, хоча до 2006 року зберігалось у музеї як копія іменитого твору. Прояснилася доля і неперевершеного твору західноєвропейського мистецтва «Мадонна з немовлям та ангелами», яке зберігалось в аварійному стані у фондосховищі як копія з роботи Ф. Маццола

(Парміджаніно). Реставрація та атрибуція полотна стали магістерською роботою студентів М. Плехова та Д. Савелюка. Твір не просто здобув експозиційний вигляд – відлік його історії побутування розпочався наново, адже спеціалісти заперечили копійність твору. А стилістичний та іконографічний аналізи показали, що полотно є оригінальним твором невідомого художника Болонської школи. На сьогодні картина доступна для перегляду глядачів в експозиції виставки «Західноєвропейське мистецтво XVII–XIX ст.».

На жаль, не всі «оновлені» шедеври можуть бути представлені на загал. Деякі з них зберігаються у музейних фондах. Проте не показати глядачам результати багаторічної праці спеціалістів музеїв не мав права. І 2014 року з'явилася така можливість. До 100-річного ювілею художнього музею імені В.В. Верещагіна створювалася експозиція виставки «Наші досягнення». Вона була узагальненням досвіду та перемог музею за останні 14 років і складалася з декількох комплексів, що показали подарунки музею від сучасних митців, наукові відкриття. Проте наймасштабнішим став комплекс «Реставрації». Окрім дипломних реставрацій студентів НАОМА були представлені картини, що реставрувалися в майстернях Одеської філії Національного науково-дослідного реставраційного центру в якості планових заходів. Метою експозиції було продемонструвати результати співпраці музею з науковими та навчальними установами, показати глядачеві відроджені пам'ятки мистецтва і акцентувати увагу на нюансах та методиках нелегкої праці «лікарів» живопису.

Доповнили уявлення про особливості усіх процесів фото різних етапів реставрацій та документація, що супроводжує роботу спеціалістів повсякчас. Безумовно, такі експонати не залишалися без уваги, адже вкрай рідко демонструються [3].

Твори В.Г. Перова та невідомого художника Болонської школи, про які вже йшла мова, також експонувалися на виставці у блоці «Відкриття музею». Це ще раз підкреслює багатогранність справи реставратора, який окрім технічних та технологічних навичок зобов'язаний мати досвід і знання експерта-мистецтвознавця. Саме знання стилістичних особливостей, творчої манери та колористичних уподобань іменитих художників мали вплив на хід атрибуцій. А дані неупереджених техніко-технологічних досліджень, які обов'язково передують кожній реставрації, – хімічного і стратиграфічного аналізів, вивчення в інфрачервоному спектрі та ультрафіолетових променях – були неспростовними підтвердженнями заключенням дослідників.

Відомо, що з 60-х років ХХ ст. у музеях проводиться педагогічна робота – спеціальні проекти для дітей, підлітків та дорослих. Ще однією лінією роботи над становленням реставраційної справи як складової культурного та художнього виховання є проведення тематичних програм та екскурсій «Відродження шедеврів». Розповідь ведеться про згадану вище однойменну реставраційну програму, внесок якої у збереження культурних цінностей є безцінним. Програма розрахована на різні вікові групи слухачів і відповідно адаптується. Слухачі мають можливість дізнатися про 14 живописних творів, які стали частинами програми і повернули свій автентичний вигляд. Програма є

пізнавальною і може відкрити глядачам багато таємниць і особливостей реставраційного процесу, які зазвичай залишаються закритими.

Таким чином, реставрація стає частиною культурологічного простору, адже глядачі, які раніше лише в теорії знали про цю нелегку справу, мають змогу на власні очі побачити позитивні зміни у творах, дізнатися про природу усіх процесів та засоби їх призупинення або відвернення. Дітей та молодь, які займаються художньою творчістю, здебільшого цікавлять техніки старих майстрів, матеріали, що ними використовувалися, методи їхньої роботи. Такі методики експозиційної та просвітницької діяльності, безумовно, популяризують музейну колекцію, викликають живий інтерес підростаючого покоління до образотворчого мистецтва та реставрації в цілому, культивують бажання вчитися у визнаних геніїв мистецтва та знов і знов звертатися до їхнього досвіду для власного навчання і духовного збагачення.

Протягом довгого часу реставраційна справа залишалася за межами погляду відвідувачів музеїв. Їм дозволялося лише споглядати її результати. А питання, проблеми і результати діяльності реставраторів зазвичай розглядаються на радах музеїв, симпозіумах, наукових конференціях профільними спеціалістами. Робота реставраторів допомагає шедеврам світового мистецтва на молекулярному рівні призупинити старіння і в той самий час рідко стає самостійним об'єктом для показу цінителям мистецтва. Тому діяльність художнього музею імені В.В. Верещагіна у даному популяризаційному та просвітницькому напрямках є новаторською і, безперечно, цікавою для продовження.

Список використаних джерел:

1. Відродження шедеврів. Частина друга / С.М. Росляков, Л.Є. Тверітінова, Д.В. Скакунова, М.Ф. Титов ; Миколаївський обласний художній музей ім. В. В. Верещагіна. – Миколаїв. : Видавець Шамрай П.М., 2013. – 68 с., іл.
2. Сафонов А.А. Про пам'ятки архітектури, їх виявлення, збереження та використання у Криму / А.А. Сафонов, К.А. Сафонов // Будівництво і техногенна безпека : зб. наук. праць. – Вип. 26 / Національна академія природоохоронного і курортного будівництва. – Сімферополь, 2008. – С. 18–19.
3. Скакунова Д.В. Тематико-експозиційний план виставки «Наші досягнення» / Д.В. Скакунова, Л.Є. Тверітінова. – Миколаїв : Миколаївський обл. худ. Музей ім. В.В. Верещагіна, 2014. – 16 с.
4. Кафедра техніки та реставрації творів мистецтва [Електронний ресурс]: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. – Режим доступу: http://naoma.edu.ua/ua/kafedras/fakultet_obrazotvorchogo_mistetstva/kafedra_tekhnki_ta_restavrats_tvorv_mistetstva/kafedra_tekhnki_ta_restavrats_tvorv/
5. Харшак М. Реставрація сродни работе хирурга [Електронний ресурс] : стаття інтернет-видання ART1 Visuallydaily. – 2013. – Режим доступу : <http://art1.ru/art/restavraciya-srodni-rabote-xirurga/>